

ENTORN A UN POEMET CATUL·LIÀ D'ANTONIO AGUSTIN

PER

JOAN CARBONELL I MANILS

Universitat Autònoma de Barcelona

En el marc d'un treball de recerca més ampli acabat foc pocs mesos¹, vaig retrobar, al foli 165 del manuscrit 1854 de la Biblioteca Nacional de Madrid, la còpia d'uns versos llatins² escrits per Antonio Agustín, els quals he cregut prou curiosos per a esdevenir l'eix de la comunicació amb què vull retre homenatge a una persona que per a mi ha estat sempre model de tenacitat, rigor i, per sobre de tot, dedicació a l'ensenyament.

Són la còpia de vuit endecasíl·labs faleceus, en forma de missiva, que Agustín, futur arquebisbe de Tarragona i aleshores estudiant de dret a Bolonya, va escriure a tres dels seus amics -Juan Osorio, Jean Matal i un tal Gerónimo Calcena- convidant-los a dinar a ca seva.

Ad Osorium, Calcenam et Metellum

Vos tres his ego versibus saluto
qui estis tres animae meae suaves.
et morem (rogo) cras mihi geratis;
Dum vestris refici iocis havemus
affecti cillii malo tumore
Nam vobis dabo prandium: parate
sed vos ad ioca docta; qui soletis
Mecum, cum valeo, satis iocari.

Heus ací una possible traducció.

¹ J. Carbonell, *Epigrafia i numismàtica a l'epistolari d'Antonio Agustín* (Tesi doctoral inèdita) UAB Octubre 1991.

² Aquests versos foren publicats per C. Flores Sellés, *Jo. M. Metelli Sequani I.C. epistolae quaedam et opuscula duo*, Granada 1974. Introducció IX.

A tots tres us saludo amb aquests versos
vosaltres que sôu els tres dolços amics meus de l'ànima
i us prego que demà sigueu complaents amb mi.
Mentrestant espero amb delit refer-me amb les vostres plasenteries
afectat com estic per un mussol a l'ull.
Sí, jo us donaré dinar, però prepareu-vos
per als jocs d'enginy, vosaltres que acostumeu
a divertir-vos força amb mi, quan estic bo.

ANÀLISI DEL POEMA

Una ràpida i superficial anàlisi estilística -l'únic que podem pretendre en aquesta ocasió- ens els revela plenament catul.lians tant pel que fa al contingut com pel que fa a la forma. L'eco temàtic de la invitació a sopar que l'autor de Verona tramet al seu amic Fabul (*Cenabis bene, mi Fabulle, apud me*) en el poema tretzè ressona clarament en els versos agustinians, fins al punt que aquests reflecteixen gairebé literalment el catul.lià *nam unguentum dabo* amb el *nam dabo prandium*³. Igualment hi reconeixem altres expressions del veronès: *malo tumore* al final de vers pot aparellar-se amb el *malae tenebrae*⁴ amb una estructura mètrica idèntica; o bé el començament *dum vestris refici* amb el *dum vestri sim*⁵; o bé el *libet iocari* d'Agustín busca un efecte similar al de *satis iocari* de Catul⁶. Si prescindim de la posició dels mots en el vers, les ressonàncies de Catul esdevenen múltiples. En aquest sentit, podríem esmentar la referència als propis versos amb què Agustín comença la seva composició⁷; o bé expressions que recorden de lluny el poeta llatí: *vos... qui soletis /...precari*⁸; *mecum... iocari*⁹.

³ És prou conegut que les referències al tema de la *cena* són molt habituals en Catul (poemes 32, 44, 50...).

⁴ 3, 13.

⁵ 55, 22.

⁶ 2, 6.

⁷ Els exemples de Catul són sovintejats: *ad caelum lepido vocare versu* (6, 17); *qui me ex versiculis meis putastis* (16, 3); ... *versiculos nihil necesse est* (16, 6); *quare aut hendecasyllabos trecentos* (12, 10); *adeste, hendecasyllabi, quot estis* (42, 1).

⁸ *et sestertia quae soles precari* (23, 26).

⁹ *tecum ludere sicut ipsa possem* (2, 9).

De fet, però, els versos d'Agustín són una mena de "tour de force", i, naturalment, resulten més encarcerats que els del poeta llatí. Agustín, esclau d'una rigidesa més gran, comença tots els versos amb una successió de dues síl·labes llargues sense contemplar, doncs, la possibilitat d'aplicar la variació breu/llarga o llarga/breu, tal com fa el seu model.

L'últim mot del vers sempre és un trisíl·lab, que, en la majoria dels casos, va precedit per un mot bisíl·lab. Catul, en canvi, prefereix bàsicament tres estructures: 3+3 (*particeps amoris*) usada dos cops pel nostre poeta renaixentista; 2+4 (*dulcis Ipsithilla*); o bé 3+2 (*levate curas*)¹⁰. En el poeta llatí és força obsoleta la fórmula 1+3 que Agustín empra en el penúltim vers¹¹.

Pel que fa a la cesura, tot i que Catul l'usa gairebé indistintament després de la cinquena o de la sisena síl·laba, un estudi detallat¹² ens indica una major tendència al primer tipus, mentre que Agustín sembla preferir la del segon tipus. Cal dir, però, que precisament en el poema tretzè Catul es decanta per la pausa després de la sisena síl·laba.

La semàntica del setè vers d'Agustín sembla reclamar una cesura després de la setena síl·laba. Si acceptem aquest fet, seríem davant d'un procediment que, tot i ser força comú entre els poetes alexandrins que conrearen el faleceu, és molt poc habitual en la poesia de Catul, que només l'empra en un 3% dels versos¹³. Així mateix, la pausa obligada que sembla marcar-nos Agustín en el sisè vers entre *prandium* i *parate* és desconeguda per Catul i, per tant, si no considerem el vers sense cesura -tipus del qual en queden restes en el poeta antic- podríem afirmar que el jove imitador cau en un error mètric.

Des del punt de vista de l'acoblament de les estructures mètrica i síl·làbica dels mots cal assenyalar també algunes observacions. Agustín ha copçat perfectament la voluntat que Catul demostra al llarg de tota la versificació dels seus faleceus de no distribuir en dos mots diferents el pirriqui que formen la quarta i la cinquena síl·labes¹⁴. En un 30% del total Catul fa coin-

¹⁰ Vegeu J. Loomis, *Studies in Catullan verse*, Leiden, Brill 1972, pàg. 60 i T. González "Observaciones en torno a los faleceos de Catulo", *CFC* 8, 1975, pàgs. 227-8.

¹¹ Vegeu T. Cutt, *Meter and Diction in Catullus' Hendecasyllabics*, Chicago, 1936, pàgs. 7-12.

¹² J. Loomis, *op. cit.* pàg. 44.

¹³ J. Loomis, *ibid.*

¹⁴ Segons J. Loomis, *op. cit.*, pàg. 56 només existeixen 10 exemples sobre un total de 527 versos diferents. T. González, *op. cit.* pàg. 233, compta 37 exemples (=6,88%), incloent-hi els versos repetits i tots els casos en què l'elisió o la sinalefa solden els dos mots.

cidir el pirriquí amb un mot de dues síl·labes: és el cas d' *ego, rogo, dabo* i *ioca* d'Agustín. En un 21% considera les dues breus com a segona part d'un dàctil, solució que Agustín no adopta en cap cas; i en un 19% Catul opta per fer-les coincidir amb la primera part d'un anapest, tal com Agustín en *animae, refici, cilia* i *valeo*¹⁵.

En la distribució dels mots en el vers és on veiem una voluntat més real d'Agustín per seguir el seu model. L'estudiant bolonyès s'ha adonat, sens dubte, que Catul té una tendència explícita a començar els faleceus amb un monosíl·lab (50%) i a col·locar mots d'aquests tipus també a la segona i tercera posicions (29% i 21% respectivament)¹⁶; d'aquí les acumulacions que representen *vos tres his* i *sed vos ad*¹⁷ o els simples inicis amb *qui* -en aquests cas afectat per una elisió-, *et, dum, nam*. En el mateix sentit comprovem també l'acumulació de quatre mots per a emplenar l'estructura d'un únic vers, pràctica que representa un 24% dels versos catul·lians¹⁸.

Pel que fa al lèxic usat en el poema, no existeix una cura excessiva per a imitar el model. Tot i així, exceptuant els exemples que hem adduït més amunt, hi ha alguns mots que apareixen amb una certa freqüència en Catul, sobretot les formes dels verbs *soleo, rogo* i *valeo*¹⁹.

Finalment volem assenyalar també un fet que, al nostre entendre, produeix una cacofonia rebutjable: és la repetició *mecum cum* de l'últim vers. De ben segur és una repetició que vol reflectir reiteracions similars que es troben a Catul, però no per això deixa de ser desafortunada²⁰.

L'aplicació en aquesta breu anàlisi d'unes dades tan objectives i minucioses com són els percentatges no ens fa perdre de vista, tanmateix, que Agustín coneixia la poesia de Catul com a lector interessat i no com a desxifrador de tots els detalls que avui coneixem gràcies als estudis moderns. El futur arquebisbe tenia l'experiència directa de la lectura del text i cal afirmar que amb ella, potser inconscientment, havia arribat a tenir un coneixement

¹⁵ Sobre el percentatge, vegeu J. Loomis, *op. cit.*, pàg. 46.

¹⁶ J. Loomis, *op. cit.*, pàg. 47.

¹⁷ L'acumulació de tres monosíl·labs afecta un 7% dels faleceus de Catul (v. J. Loomis, *op. cit.*, pàg. 54 n. 5). Heus-en aquí alguns exemples: *iam tum nunc* (1,5); *qui nunc it* (3, 11); *nam te non* (6,6); *cur? non tam* (6, 13); etc.

¹⁸ J. Loomis, *op. cit.*, pàg. 48.

¹⁹ Vegeu M.N. Wetmore, *Index Catullianus*, Hildesheim 1961².

²⁰ Per exemple, *in collo sibi collocare* (10, 23); *metuo tuoque* (15, 9).

intuïtiu força profund de la poesia catul.liana²¹. La prova és que, en un moment puntual en què es tracta de convidar uns amics, imita no solament un dels metres més adients que podia escollir per expressar les seves *nugae*, sinó també molts dels trets que el seu model ja havia utilitzat per a comprendre les seves.

Aquesta facilitat per a recordar dades, que en aquest cas fa palesa en una composició imitativa ràpida d'una estructura i temàtica poètiques, serà una de les constants que faran d'ell l'home idoni per a ser consultat sobre infinitat de temes.

DATAció DEL POEMA

En quin moment podem datar aquest petit *divertimento*? Hi ha diferents dades que ens permeten afirmar, amb certes garanties, que Agustín realitzà aquesta composició durant el curs 1539-1540, a més estirar a començament de 1541. En aquest sentit és definitiu l'estudi de la cronologia bolonyesa dels tres personatges a qui va dedicada la invitació.

Agustín havia arribat a Bolonya la tardor de 1535, per a completar els seus estudis jurídics²². Les seves primeres amistats a Itàlia duen cognoms aragonesos, tal com és d'esperar, si tenim en compte el seu origen. N'assenyalarem dos. Pedro Ruiz de Moros, nascut a Alcañiz i que formà part dels primers col·legials del col·legi Vives, que col·lidava amb el de San Climent, d'on fou col·legial Agustín a partir del gener de 1539. Arribat a Bolonya mesos més tard que aquest, el 1541 va marxar cap a Polònia d'on va ser professor de dret romà a Cracòvia²³.

Bernardo Bolea, que, després de doctorar-se el 1538, aconseguí un càrrec de magistrat a Nàpols i, finalment, fou nomenat vice-canceller d'Aragó. D'aquesta primera època també cal destacar el nom d'un català que fou corresponsal d'Agustín des de Roma, Mateu Pascual, l'erasmista que havia

²¹ Al manuscrit S-II-18 de la biblioteca de El Escorial, que és una miscel·lània escrita per Agustín aproximadament el 1554 i que ha estat editat per C. Flores Sellés, *Alveolus*, Madrid 1982, pàgs. 22 i 101, hi ha dues anotacions referents a Catul que corroboren aquest coneixement.

²² Per al període de la vida d'Agustín com a estudiant a Bolonya és importan l'article de C. Flores Sellés, "Antonio Agustín estudiante en Italia" en *El Cardenal Albornoz y el Colegio de España* VI, *Studia Albornotiana* 37, 1979, pàgs. 315-375.

²³ Sobre la relació entre Agustín i Ruiz de Moros vegeu S. Gostautas, "Dos humanistas españoles del siglo XVI en Italia, Polonia y Lituania: Antonio Agustín y Pedro Ruiz de Moros" en *El Cardenal Albornoz y el Colegio de España* VI, *Studia Albornotiana* 37, 1979, pàgs. 377-447.

estat empresonat per la Inquisició i havia fugit a Itàlia el 1537, amb qui segurament s'havien conegut a Alcalà on aquest havia estat rector del Colegio Mayor de S. Ildefonso i del Colegio Trilingüe durant el període de 1526-1528.

El nostre estudiant ràpidament amplià el seu cercle d'amistats i així, en una carta d'octubre de 1540 adreçada a Bolea, quan aquest ja havia marxat a Nàpols, ens parla d'uns *condiscipuli alii mei qui post tuam profectio-nem Bononiam inque meam familiaritatem venerunt* ²⁴, possiblement referint-se a Jean Matal ²⁵ del Franc-comptat i a Gerónimo Osorio de Portugal, dos personatges que esdevindrien dos grans amics seus. Agustín havia estat absent de Bolonya des del novembre de 1537 fins a l'estiu de 1538 i Bolea havia abandonat la ciutat, després de doctorar-s'hi, el 14 d'agost de 1538, per la qual cosa podem pensar que Matal i Osorio hi van arribar just per a començar el nou curs el novembre de 1538. Cal suposar, doncs, que a les classes del curs 1538-1539 Agustín entraria en contacte amb ambdós personatges i d'aquí naixeria la seva amistat.

Segons ens explica Mayans a la vida d'Agustín, referint-se a uns mots del propi Matal, "obligò Antonio Agustín a Juan Metelo Sequano i a Gerónimo Calcena, a que vivissen en companyia de Geronimo Osorio...Esta compañía durò por espacio de dos años, hasta que llegó la hora de que Osorio quiso bolverse a Portugal"²⁶. Un curs seria suficient per a què la confiança entre Agustín, Matal i Calcena li permetés al primer d'obligar-los a viure amb Osorio.

Aquest fet ens marcaria un termini *post quem*, pel que fa a la datació dels versos, que podríem situar a mitjan 1539. Posseïm també un *terminus ante quem*. Per una carta d'Osorio a Agustín escrita just després d'arribar a Lisboa el juny de 1542 sabem que el portuguès degué abandonar Bolonya aproximadament el mes de maig. Aquest seria, doncs, un *ante quem* absolut;

²⁴ C. Flores, *Epistolario de Antonio Agustín*, Salamanca 1980, pàg. 94 i nota 7.

²⁵ Sobre aquest humanista vegeu A. Hobson, "The iter italicum of Jean Matal", en *Studies in book trade in honour of Graham Pollard*, Oxford 1975, pàgs. 33-61; R. Cooper, "Agustín and Metellus in Roma", en *Antonio Agustín between Renaissance and Counterreform (sub praelo)*; R. W. Truman, "Jean Matal and his relations with Antonio Agustín, Jerónimo da Fonseca and Pedro Jiménez", en *Antonio Agustín between...* Són importants també les referències existents a la introducció dels volums II i VI del CIL i a la introducció de l'obra de J. Andrés, *Antonii Augustini Archiepiscopi Tarracensis Epistolae et Italicae nunc primum editae*, Parma 1804.

²⁶ G. Mayans i Siscar, "Vida de D. Antonio Agustín" en *Diálogos de las armas y linages de la nobleza de España. Los escribía A. Agustín... cuya obra póstuma ha cotejado con varios libros... y con diligencia a procurado emendarla D. Gregorio Mayans*, Madrid 1734, pàg. 7.

amb tot, no és gens probable que Agustín escrivís els versos amb posterioritat al juny de 1541. Vegem per què.

El primer esment d'Osorio en l'epistolari agustinià és el 25 de maig de 1541, en una carta en què l'aragonès el recomana al seu amic Diego Hurtado de Mendoza, per tal que l'aculli durant quinze dies a Venècia, és a dir fins a mitjan juny. Agustín, després de doctorar-se el dia 3 de juny, ha començat les seves vacances en una vil·la rústica de les afores de Bolonya²⁷, mentre que Matal continua a la ciutat per a seguir les classes d'Alciato²⁸, el jurista de qui Agustín es confessarà deixeble. Ambdós amics ja han pres la decisió d'anar a Florència a estudiar el manuscrit de les Pandectes de Cosme de Medici i, tant bon punt Matal pugui desplaçar-se on és Agustín, començaran a preparar el viatge, tot llegint prèviament l'edició que n'havia fet Halóander el 1527. Cal suposar, doncs, que aquest estiu Matal i Agustín estigueren junts fins a la data de marxa que fou el 20 d'octubre. El viatge d'estudis a Florència durà fins l'1 de gener de 1542 i Agustín, quan va tornar a Bolonya, continuà amb Matal el treball començat. És, per tant, difícil que des de mitjan maig de 1541 fins a la data de partida d'Osorio a Lisboa el maig de 1542, es donés una cojuntura propícia per tal que Agustín escrivís els versos en qüestió²⁹.

Pel que fa al tercer personatge a qui va dirigida la invitació, en desconeixem amb seguretat la identitat. Anomenat Calcena a les cartes i Geronimo Calcena a la vida de Mayans, el seu cognom té evidents ressos aragonesos i, tot i ser un dels amics comuns d'Agustín i Matal que apareix sovint a la co-

²⁷ El mateix Osorio a la seva obra *De gloria libri V*, Basilea 1571, pàgs. 12-3, recorda les estones passades en aquesta vil·la rústica -segurament propietat del Col·legi espanyol- discutint amb llurs amics: *Disputationes igitur longiores, sermonibus aequalium meorum, cum quibus eram adsidue, reservabam: e quibus duos in primis ex omni nobilitate, insigni amore et studio complexus sum. Alter erat Antonius Augustinus Caesaraugustanos, quem,.. valde amabam: alter Ioannes Metellus Sequanus... quicum diutissime vixi, atque coniunctissime... Cum autem in suburbano quodam, quo nos Augustinus invitavit simul essemus, post alios sermones ultro citroque, ut fit, de multis rebus habitos, ego huiusmodi sermonem institui.*

²⁸ En dues cartes successives de Matal a Agustín llegim: *De rebus urbanis igitur ad te scribam... Adde quos nihil dignum scriptione post discessum tuum accidit* (carta del 8-7-41. Flores, *op. cit.*, pàg. 106); *Rusticarer tecum libenter. Quid enim libentius faciam? Sed me retinet Alciatus, qui nondum docendi munus suum absolvit; quamobrem, ut ex litteris tuis deprehendo, ante ferias venire non possum* (carta del 13-7-41. Flores, *op. cit.*, pàg. 109).

²⁹ En aquest sentit són eloqüents els mots d'Osorio al pròleg de l'obra esmentada, pàg. 15: *Postquam enim Florentia venistis (i.e. Augustinus et Metellus), numquam mihi licuit per otium sciscitari quam multa sint in illis Pandectarum voluminibus...* amb què ens assabenta de la impossibilitat de trobar un espai lliure per a xerrar amb llurs companys.

respondència i a qui s'adrecen paraules de record, no apareix mai cap indici que ens ajudi a concretar-ne l'origen. ¿Podria ser fill de Juan Ruiz de Calceña, que havia estat secretari de Ferran el Catòlic i, posteriorment, de Carles V? El primer cop que apareix esmentat a l'epistolari és en una carta del 30 de novembre de 1542, quan Osorio ja era fora d'Itàlia³⁰.

Tenint en compte totes aquestes consideracions, ens queda un marge de temps que va des de mitjans de 1539 fins a la primera meitat de 1541. Tot i així, a les cartes d'aquest període Agustín ens dóna suficients notícies per a què poguem postular per a aquesta composició una cronologia que va entre els mesos de març-novembre de 1540.

El curs 1539-1540 havia començat puntualment el novembre. Pocs mesos després d'assistir a classe d'Alciato amb normalitat, es va declarar una epidèmia a Bolonya que, si més no, va durar des de l'abril fins al juny de 1540³¹. Aquest fet, juntament amb una gran sequera que havia persistit des de l'estiu anterior, justifica els mots que Agustín escrivia a finals de juliol: *Morborum molestia et sterilitatis aeque Italiam ac Hispaniam vexavit ut nunc ubertas delectat*³².

L'epidèmia afectà el desenvolupament normal del curs de forma intermitent, però continuada, de tal manera que a l'abril Agustín explicarà a Hurtado de Mendoza *nostris doctoribus dedi hanc hyemem operam non omnino frustra ut existimo, quos molesta valetudo interpellavit unum et alterum mensem*³³. Un dels professors que hagué d'abandonar les classes i *pene animam agebat*³⁴ fou precisament Alciato. Agustín sortosament no es veié afectat per la malaltia i podia dir a mitjans de juliol *valetudine adhuc firma diis iuvantibus fui, quamvis hic morbi tres menses vigerint cum aliqua civium iactura*³⁵.

Aquests mesos d'inactivitat acadèmica proporcionaren al nostre col·legial molt de temps lliure que li permeté compaginar les seves obliga-

³⁰ Carta de Matal a Agustín: *Calcenam et nostros omnes meo nomine diligenter salutabis* (Flores, *op. cit.*, pàg. 133).

³¹ La primera referència a l'epidèmia a l'epistolari d'Agustín és a la carta a Juan Sora del 7 d'abril. Flores, *op. cit.*, pàg. 89.

³² Carta a Juan Sora del 20-6-40. Flores, *op. cit.*, pàg. 91.

³³ Carta del 18-4-40. Flores, *op. cit.*, pàg. 89.

³⁴ Carta a Juan Sora del 7-4-40. Vegeu n. 31.

³⁵ Carta a Diego Hurtado de Mendoza del 12-7-40. Flores, *op. cit.*, pàg. 92.

cions d'estudiant de dret i altres afeccions. Així s'expressa en una lletra dirigida a Juan Sora: *Nostra studia, ut solent non negliguntur, sed domi. Nam cum Alciati adversa valetudine...fuissem aliquot menses otiosus, coepi meo Marte nostrae prudentiae incumbere, qua exercitatione ita oblectatus sum ut scholas ipsas neglexerim*³⁶, és a dir que romanía a casa.

Dos temes havien interessat Agustín ja des de temps enllà: la música i la poesia. El mes de setembre de 1539 es negava a escriure a un dels seus corresponsals a Pàdua *propterea quod noluerit ad me exemplum illorum librorum, quibus tota res musica continetur, mittere*³⁷. A començaments de gener de 1540, quan encara no s'havia declarat l'epidèmia, manifestava estar immers en el seus estudis de dret civil i d'humanitats *in quibus...neque musis sum alienus omnino, quas vel ad plebeia verba deduxi. Musice praeterea vocem exerceo, fidibus discam cum in illo genere satis ero versatus*³⁸, indicant-nos clarament les seves incursions en la poesia en llengua vulgar i els seus estudis de cant.

És precisament aprofitant l'oci d'aquests mesos anteriors a l'estiu de 1540 quanensem que Agustín va compondre el seguit de quatre poesies llatines que conformen els folis 162-164 del manuscrit de la Biblioteca Nacional de Madrid 1854³⁹.

Dues ens interessen especialment: la que avui és motiu de la nostra atenció i l'epitalami que va escriure Agustín per a celebrar les segones núpcies de la seva germana Isabel, vídua de Cristòfol d'Icard, amb Ferran I de Folc, vidu de Francisca Manrique de Lara, segon duc de Cardona i cosí germà de Ferran el Catòlic⁴⁰.

³⁶ Carta del 20-6-40. Flores, *op. cit.*, pàg. 91.

³⁷ Carta a Jorge Vázquez del 22-9-39. Flores, *op. cit.*, pàg. 81.

³⁸ Carta a Bolea del 27-3-40. Flores, *op. cit.*, pàg. 87.

³⁹ Dues d'aquestes composicions foren publicades pel doctor C. Flores Sellés, "Antonio Agustín estudiante en Italia", pàgs. 370-1. El doctor J. Alcina, "Entorn a les idees literàries d'Antonio Agustín", *Jornades d'Història: Antoni Agustín (1517-1586) i el seu temps, vol. II*, pàgs. 35-40 també ha estudiat ambdues composicions, tot introduint importants apreciacions en la seva anàlisi.

⁴⁰ En dues ocasions C. Flores afirma que aquest epitalami està publicat a les *Opera omnia* d'Agustín i a l'article corresponent a Agustín de la *Biblioteca Hispana nova*, Madrid 1783 (*cf. Epistolario*, p. 89 n. 5 i "Antonio Agustín estudiante en Italia", pàg. 330 n. 54). Malgrat això, nosaltres no hem aconseguit trobar-lo en les obres esmentades.

UN EPITALAMI FORÇA INTERESSAT

Aquesta última composició, escrita -segons paraules del propi Agustín a Hurtado de Mendoza- *cum plus otii haberem...ad Catulli tui imitationem*⁴¹ ens enmarca totalment els versos que ens ocupen. Agustín no solament es dedica a imitar la poesia en llengua vulgar, sinó també la poesia llatina i ho fa tenint Catul com a model explícit⁴². L'epitalami, al seu torn, té una datació molt precisa. Isabel Agustín es va casar el mes de març de 1540, just en el moment en què havia minvat considerablement l'activitat acadèmica bolonyesa; d'aquí que Agustín pogués fruit de més temps per a escriure'l.

Amb aquest casament s'acomplia un dels desitjos més cobejats per la família Agustín i, sobretot, per Antonio: emparentar directament amb la noblesa. No hem d'oblidar que els Agustín Albanell eren personatges importants, però al cap i a la fi, lligats a l'estament burocràtic. El pare d'Antonio havia estat regent i vice-canceller d'Aragó (1508-1523) i l'avi matern, Jeroni Albanell, havia estat regent del Consell d'Aragó (1494-1504).

Només cal llegir els mots entusiastes del nostre estudiant al seu amic Bolea, davant la possibilitat que Isabel tingués un descendent masculí (el duc no tenia cap baró del seu primer matrimoni): *Isabellam sororem germanam meam ducem Cardonensium factam marito Caesaris avunculo, sene illo quidem, sed de quo si filium peperit, maximus splendor, maximae facultates, nomen etiam maximus nostrae erit familiae*⁴³.

El duc era gran i calia anar per feina. Així doncs, Isabel *post tres a nuptiis menses puellam male peperit*. Aquest fet no consternà gaire el futurible oncle el qual, sense dissimular les seves veritables expectatives, escrivia: *quod in bonam partem accipio, ut se malit illa matrem quam citissime Cardonii pueri fieri, quam tot menses puella gravari*⁴⁴. A l'octubre del mateix any tornava a estar prenys i, en boca del seu germà, *Illud (opinor) libenter audies Isabella soror praegnans iterum est... nunc ducem se Cardonensibus*

⁴¹ Carta del 18-4-40. Flores, *op. cit.*, pàg. 89.

⁴² A la seva biblioteca Agustín tenia un exemplar antic manuscrit de les poesies de Catul: *C. Valerii Veronensis epigrammatum libellus. Liber in membranis annorum plus centum forma quadrati* (cfr. *Opera omnia Antonii Augustini* VII, Lucca 1765-74, pàg. 112).

⁴³ Carta del 27-3-40. Flores, *op. cit.*, pàg. 86. Cal assenyalar que Agustín s'erra en qualificar el duc de Cardona com a oncle matern de Carles V.

⁴⁴ Carta a Hurtado de Mendoza del 12-7-40. Flores, *op. cit.*, pàg. 93.

*parere expectat*⁴⁵. Quan tot semblava a punt per a infantar, *abortum Isabella soror fecit octavo mense*, i, en aquest cas, sí que era una desgràcia *quod dolendum maxime fuit, infantem tum edidit puerum*⁴⁶. Amb posterioritat va donar a llum dues nenes, Hipòlita i Elisabet, la qual arribà a ser abadessa de Pedralbes⁴⁷. Amb la mort del duc el 13 de novembre de 1543 es veieren frustrades totes les esperances d'Antonio Agustín de tenir un nebot duc de Cardona⁴⁸.

Així doncs, una situació com la que es presentava davant la família Agustín a començaments de 1540 ben bé valia l'esforç de compondre un epitalami *more catulliano*. I un cop posats a fer, per què no convidar a dinar els seus tres amics que compartien vivenda, amb uns quants faleceus, tot aprofitant una lleugera convalescència a causa d'un mussol enutjós? Òbviament, no intentarem de precisar massa més la data d'aquesta poesia, perquè no tenim altres elements que ens ho permetin. De totes maneres, ens sedueix el fet de mantenir-la entre el març i, com a màxim, el novembre de 1540 i no allargar-la més enllà. Hem de pensar que el curs 1540-1541 serà un curs curull de feina, puix que Agustín es doctorarà el dia 3 de juny. Les seves preocupacions per l'orientació futura li donaran força maldecaps, atès que rebrà pressions dels seus germans i, fins i tot, del duc, per tal de tornar a Espanya, cosa que ell no veia gens clara. La frescor temàtica d'aquests faleceus, que denoten un jove estudiant i recorden de lluny la rica tradició goliàrdica de fer poesia, no la tornarem a trobar en cap altra composició del futur arquebisbe de Tarragona, el qual, quan comenci a ocupar llocs de responsabilitat eclesiàstica, esdevindrà un personatge seriós, taciturn, sense temps per perdre.

Pels documents que ens han quedat sabem que Agustín cultivà esporàdicament la poesia -tant llatina com castellana- al llarg de la seva vida⁴⁹

⁴⁵ Carta a Bolea del 9-10-40. Flores, *op. cit.*, pàg. 94.

⁴⁶ Carta a Bolea del 13-2-41. Flores, *op. cit.*, pàg. 103.

⁴⁷ Sobre els Cardona vegeu l'exhaustiva genealogia elaborada per Armand de Fluvià a la GEC (s.v.).

⁴⁸ A la mort de Ferran I, el ducat passà a mans de Joana, filla del seu primer matrimoni. Aquest fet provocà un fort litigi pel repartiment de l'herència entre Isabel Agustín i la futura duquessa. Cal advertir que no és cert que Joana fos filla d'Isabel tal com afirma el doctor Flores (*cf. op. cit.* pàg. 184 n. 7). Sobre el fet del repartiment de l'herència, l'edició d'unes cartes inèdites que prepara el professor J.L. Ferrary i que gentilmente ens ha cedit aportarà noves dades.

⁴⁹ Sobre la poesia d'Agustín vegeu també J. Closa, "D. Antonio Agustín y la poesía clásica y humanística", *Universitas Tarraconensis. Serie de Filologia* 7, 1984, pàgs. 17-32. L'autor de l'article analitza les dues poesies castellesanes i les sis llatines publicades en diversos indrets de les *Antonii Augustini Opera Omnia*. No té en compte, però, les quatre poesies del manuscrit de la BNM 1854, ni tampoc la poesia "Tu, que Dios tienes por nombre" (*Op. om.* II, CII).

Les composicions llatines estan escrites en díctics elegíacs, exceptuant-ne dues, una de les quals ho és en faleceus. És un poema dedicat a plànyer l'absència de Pedro Ruiz de Moros⁵⁰, quan se n'anà a Polònia el 1541, amic a qui Agustín tenia com a model a l'hora de versificar en llatí. Així ho expressa ell mateix en una carta a Bolea el novembre de 1540: *Scis me insanire coepisse, et nostros sermones Socraticis Tullianisque opponere, versibus etiam uti Ruitii nostri aemulum*⁵¹... Els primers versos d'aquest poema

Lugete, o Latii graves levesque
Vates, dulcisonum meum Poetam

no solament recorden sinó que calquen altra vegada els famosos versos del poeta de Verona

Lugete, o Veneres Cupidinesque
.....
passer mortuus est meae puellae

Al final de la seva vida, n'escrigué uns amb resonàncies mètriques i temàtiques horacianes, ovidianes i catul·lianes, dirigits en forma de carta al seu amic de Viterbo Latino Latini⁵². Precisament la resposta d'aquest, també en versos llatins, fou el motiu d'una picabaralla epistolar entre ambdós, que acabà amb el resultat de tres anys de mutisme entre l'arquebisbe i els amics d'Itàlia, baralla aparentment injustificada que ens dibuixa un Agustín envellit i, en certa mesura, resignat a la sort que li havia reservat la vida que, de ben segur, no corresponia amb els objectius que ell s'havia forjat⁵³.

⁵⁰ Vegeu *supra* n. 23.

⁵¹ Flores, *op. cit.*, pàg. 95.

⁵² Aquests versos foren publicats per Nicolás Antonio, *Bibliotheca hispana nova*, Madrid 1783, pàg. 99 i, després, pels editors de les *Opera omnia* VII, pàgs. 193. De fet, Agustín els envià a Pedro Chacón per tal que els corregís i els trametés després a Latini (*cf.* carta a Chacón publicada per C. Flores, "Respuestas inéditas de Antonio Agustín a consultas de amigos", *Revista de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense de Madrid* 1987-1988, pàg. 166, i J. Carbonell, *Epigrafia i numismàtica...*, pàgs. 616-18). J. Closa, *art. cit.*, pàgs. 18-20 ha subratllat les coincidències més importants entre els versos d'Agustín i els dels poetes clàssics imitats.

⁵³ Sobre les aspiracions d'Agustín al llarg de la seva vida i la seva situació als últims anys, vegeu el capítol introductor de la meua tesi inèdita (UAB 1991).

UN POEMET CATULLIÀ D'ANTONIO AGUSTIN

Això, en tot cas, serà tema per a una altra ocasió. No vull, però, finalitzar aquest passeig per uns anys i unes il·lusions de joventut d'Agustín sense honorar la persona que avui ens ha reunit, tot mal parafrasejant els clàssics i l'arquebisbe:

Vive memor nostri: mihi vates stillat in aurem:
sic Dolors itur ad astra.